

om att många yngre tonsättare och musiker önskade sig en förnyelse i musiklivet och att akademien skulle öppna sig mer för nya musikestetiska idéer och nya musikaliska tekniker. Efter kriget drog akademien dock lärdom av problemen med jävsförhållandena kring Aterberg och rekryterar inte längre sin sekreterare bland aktiva musiker och tonsättare, dvs. personer som har intressen i en egen konstnärlig karriär.

Studien begränsas av att författarna relativt oreflekterat utgår från en nutida syn på musik och politik, utifrån den bedömer de det förflutna. Det är viktigt att analysera historiska källor i sin historiska kontext. På så sätt hade man även kunnat sätta in akademien i en bredare historisk kontext och se vilken tidsanda aktörerna inom och utanför akademien gav uttryck för. Det hade även varit intressant att jämföra med hur andra institutioner och myndigheter agerade. Här fanns vid studiens publicering visserligen bara ett fåtal mer ingående studier, men de ger ändå en inblick i samhällsklimatet vid denna tid. KMA:s agerande är enligt min bedömning ett typiskt exempel för en myndighet i Sverige vid denna tid: å ena sidan vaksamhet och försiktig kritik, å andra sidan ”business as usual”, dvs. man bröt inte de tyska kontakterna och man protesterade inte mot sin sekreterares engagemang för Tyskland, det skedde först efter kriget. Nyare studier har visat att detta agerande var vanligt i Sverige och inte bara specifikt för KMA. Intressant för KMA är dock att akademiens styrelse verkade bestå av ett antal Tysklandkritiska personer som dock inte gick emot sekreteraren – tvärtom visar protokollen att man vanligtvis välkomnade hans engagemang för svensk musik i Tyskland. Här skulle det vara intressant att gräva djupare och undersöka närmare om och i så fall när strävan efter att gagna den egna nationella musiken ansågs vara viktigare än tydliga kritiska politiska ställningstaganden.

Petra Garberding, Södertörns högskola

Robert Willim: *Industrial cool. Om post-industriella fabriker*. Lunds universitet 2008. 157 s., ill. ISBN 978-91-976434-1-2. Internet: www.industrialcool.net/filer/industrial_cool_web.pdf

På vilket sätt har industrisamhällets miljöer blivit historia? Är det som fantasieggande ruiner eller pedagogiskt iordningställda museer, som framgångsrikt återanvända byggnader eller besvärliga sår i landskapet?

Etnologen Robert Willim har skrivit en infallsrik bok om några samtida karaktärsdrag hos industrisamhällets överblivna platser. Hans ambition är att med hjälp av ordparet ”industrial cool” fånga in något väsentligt i hur människor i västvärlden idag förhåller sig till förändrade industrimiljöer. Det handlar bl.a. om distansering, estetisering och om att främja och tillåta vissa typer av förfall eller ny användning.

Willim har urskilt ett mönster där tre slags fabriker belyser olika aspekter av industrial cool. De tre – den iscensatta fabriken, den återuppståndna fabriken och industriruinen – tar också vardera ett av bokens tre huvudkapitel i anspråk. Exempelen är många, men mest framträdande är beskrivningar av några anläggningar i Ruhrområdet i Tyskland, samt webbplatser på internet. Perspektivet är den om industriell produktion relativt okunnige betraktarens, vilket i sig illustrerar något av bokens poäng.

I kapitlet om den iscensatta fabriken får läsaren följa med till Volkswagens bilfabrik Die Gläserne Manufaktur i Dresden. Här sker en del av produktionen som på en teaterscen inför en publik av potentiella kunder. Det är en spektakulär föreställning, tänkt att stärka företagets varumärke. Willim menar att den iscensatta fabriken kan tolkas som en reaktion på hur industriell råvaruhantering alltmer anonymiserats, samtidigt som formgivning av slutprodukten istället kommit att stå i fokus. Genom att visuellt gestalta också arbetet med råvaror och sammanfogning kan företagen möta dagens konsumenters efterfrågan på upplevelser.

Samtidigt som Willim gör den iscensatta fabriken till ett av tre ben i det nya fenomen han benämner industrial cool, noterar han också paradoxer och kontinuiteter. Allt är inte nytt, och heller inte entydigt, t.ex. marknadsförs bilfabriken i Dresden som en unik upplevelse, medan likheten med många andra anläggningar är slående och därför – i motsats till sitt syfte – bidrar till en anonymisering av miljön. Därtill har det förstås även tidigare funnits välregisserade och för besökare tillgängliga produktionsprocesser.

Den andra kategorin som Willim identifierar är återuppståndna fabriker. Huvudexemplen här är stenkolsgruvan Zeche Zollverein i Essen samt järnverket Meidericher Hütte i Duisburg. Den förstnämnda är sedan 2001 utnämnd till världsarv av UNESCO och idag ett område med restauranger, caféer, festlokaler och museum. Hyttan i Duisburg är också den tagen i bruk för kulturella ändamål samt för rekreation och sportaktiviteter och kallas sedan ett par decennier tillbaka för landskapspark:

Landschaftspark Duisburg-Nord.

När det gäller den återuppståndna fabriken poängterar Willim bl.a. betydelsen av kontraster. Genom att låta olika material och strukturer mötas, genom att leka med det storskaliga i relation till det småskaliga framhävs det nya i det gamla, eller tvärtom. I detta kapitel diskuterar han också generella förhållningssätt till industrimiljöernas förändring utifrån olika professionella agendor. Frågan om autenticitet framstår här som central, såväl för dem som värnar ett kulturarv, som för dem som vill skapa något nytt och spännande med utgångspunkt i det gamla.

Det hade varit roligt om Willim följt denna tankegång ytterligare något steg. Nu landar resonemanget snarast i konstaterandet att det offentliga samhällets hantering av miljöer som kulturarv leder till pedagogiska förklaringar och kontrollerat förfall – med Willims ord: patina management – medan andra aktörer kan förhålla sig friare och mer kreativt till platsernas möjligheter att användas i formandet av framtiden. Han ställer intressanta frågor om skillnaden mellan patina och förfall, om kulturell laddning av åldrande och restaureringsåtgärder i förhållande till den så eftersökta autenticiteten, men benär inte vidare i vad ett svar skulle kunna innehålla. Vad betyder det egentligen att en plats är autentisk?

På samma sätt tycker jag att hans sätt att liksom avfärda det offentliga samhällets såväl minnesarbete som utvecklingsarbete genom att i stort sett förbigå det med tystnad skapar viss obalans. Nu handlar boken om industrial cool och de viktigaste aktörerna utgörs i det sammanhanget definitionsmässigt av grupper och personer utan egna minnen av industrin när den var i produktion, och utan ett yttersta ansvar för miljöernas och lokalsamhällellas eller regionernas framtid. Istället för t.ex. arbetare, kulturarvsprofessionella eller politiker, träder därför privata entreprenörer och konstnärer på jakt efter exotiska arenor för estetiska experiment i förgrunden.

Visserligen återkommer Willim till aktörernas distansering, och i någon mån okunskap, som en förutsättning för estetiseringen, och nämner också den klassaspekt som därigenom blir uppenbar. Det som man kan kalla postindustriella miljöer är inte i första hand platser för arbetare utan för en urban intellektuell medelklass, vilket i mitt tycke är en avgörande förändring som kunde ha belysts och problematiserats mer omsorgsfullt.

I kapitlet om industriruiner blir den personliga distanseringen som förutsättning för upplevelsen än tydligare. Willim beskriver hur de förfallna byggnaderna utforskas

som vore de ”jungfrulig mark”, av besökare uppfyllda av spänning, melankoli och med en lockelse till det mörka och farliga. Sin analys bygger Willim på ett antal olika webbplatser på internet, där bilder och berättelser från upptäcktsfärder i ruinlandskap publicerats och kommenterats. Även i detta avsnitt noterar han emellertid såväl kontinuiteter som paradoxer. Ruinens dragningskraft är inte något nytt för det tidiga 2000-talet, och trots att ruinturisterna söker det unika och autentiska är deras fotografier och texter mycket snarlika och genrebetonade. Det har etablerats en industriförfallsetetik som präglar sättet att närma sig dessa övergivna platser.

Så vad är egentligen det nya? Vad beskriver begreppet industrial cool för fenomen som vi inte sett tidigare? Jag tycker inte Willim är helt tydlig på denna punkt, och kanske är svaret inte mer komplicerat än att det handlar om kvantitet. Allt fler människor har tid och råd och är tillräckligt obekanta med industriell produktion för att uppskatta de övergivna miljöerna. Och allt fler industrimiljöer har övergetts, vilket innebär att deras förändring sedan en tid tillbaka dominerat många städer och samhällen ekonomiskt och visuellt.

Ett sökande efter äkthet och unicitet resulterande i likriktning och anonymisering återkommer hursomhelst hos samtliga tre typer av fabriker som Willim diskuterar. Det är ett tema jag hittills stött på främst inom turismforskningen, och kanske är det symptomatiskt. Willim skriver att de överblivna industrimiljöerna representerar något han aldrig upplevt, men ändå saknar. Att denna nostalgi skulle rymma en verklig önskan om att industrisamhället skulle återuppstå i sin tidigare form är förstås uteslutet. Och även om det finns en underliggande kritik mot hur det offentliga samhället skapar kulturarv, väljer han att tala om industriruiner som ”materiella illustrationer till berättelser om 1900-talets samhälle”, en beskrivning som mer än snuddar vid idén om vad som utgör ett museum.

Boken *Industrial cool* är akademisk i så måtto att den använder sig av en notapparat och tidigare forskning i ämnet. För en historiker framstår empirin som relativt begränsad. Willim polemiserar och positionerar sig också mycket sparsamt gentemot andra författare och väljer snarare att låna idéer och begrepp där det passar in i hans resonemang. Ett enkelt språk (om än för många upprepningar för min smak), en tydlig struktur och förhållandevis små och glest satta sidor gör boken lätt att ta till sig, också för den som inte tidigare är så väl bekant med området. Anmärkningsvärt är möjligen att trots det starka fokus på estetik och visuella upplevelser

som genomsyrar texten har Willim valt att inte använda något bildmaterial. Varje kapitel inleds med ett grafiskt mönster, men detta illustrerar inte t.ex. de miljöer boken beskriver, eller något av den industriförfallsetetik som tas upp i avsnittet om industriruiner. Kanske vill Willim försäkra sig om att hans bok inte blandas ihop med det den beskriver? Jag tror dock att vissa av hans poänger hade framgått ännu bättre om det visuella analyserats inte bara med ord.

Industrial cool handlar följaktligen om ett rum som skapats i takt med att allt färre människor i västvärlden idag har en direkt erfarenhet av fabriksarbete. I detta rum finns plats för det estetiskt tilltalande, för nostalgi och spänning som kan hanteras inom ramen för en turistisk upplevelse. Det verkligt svåra i det industriella förflutna har i denna process nogsamt städats undan. Valet av ordet "cool" förklarar Willim just med att det kan beteckna såväl något estetiskt tilltalande som en upprätthållen distans.

Liksom många andra, före och samtidigt med honom, har Willim fascinerats av industrisamhällets förändring och, inte minst, förändringen av en av dess mest symbolladdade fysiska miljöer: fabriken. I sin bok beskriver han en omvandling som de flesta av oss utan problem kan se omkring oss, men kanske inte har funderat närmare över hur vi ska förstå. Med Robert Willims bok erbjuds vi ett möjligt mönster, en uppsättning redskap att tänka med.

Anna Storm, Stockholm

Om avvikelser, gränser och marginaler – en festskrift till Birgitta Svensson. Charlotte Hyltén-Cavallius, Karin S. Lindelöf och Pia Lundahl (red.). Etnologiska avdelningen, Stockholms universitet 2008. 75 s. ISBN 978-91-633-3694-2.

Festskrifterna har duggat tätt den senaste tiden. Nyligen publicerades både elektroniskt och i bokform *Om avvikelser, gränser och marginaler – en festskrift till Birgitta Svensson* i samband med festföremålets 60-årsdag. Författarkollektivet består av elva av Svenssons doktorander och tidigare doktorander. Det är ett intressant grepp att låta dem som handleds och handledts komma till tals i en hyllningsskrift av detta slag, ty vilka känner professorn om inte de handledda? Även om doktorander och f.d. doktorander inte känner handledarens alla sidor

(vem gör det?), så känner de till bra många av dem, såväl de bättre som de sämre. Men i en hyllningsskrift är det naturligtvis de goda sidorna som lyfts fram och dessa är i det aktuella fallet många. Birgitta Svensson beskrivs som en engagerad, stimulerande och oförtröttlig handledare. Som sådan bör hon naturligtvis hyllas och skrivglädjen går inte att ta miste på i bokens elva bidrag. Här möts läsaren av den engagerade handledarens engagerade efterföljare.

Boken består, förutom av en inledning och en avslutande bibliografi, av elva artiklar. Dessa är korta och essäistiska till sin karaktär och speglar en rad olika områden, som engagerar författarna och på olika sätt även festföremålet. Pia Lundahl ställer i sin artikel en rad viktiga frågor om etnologins framtid i dessa "kristider", när studenterna tycks svika ämnet. Charlotte Hyltén-Cavallius har bidragit med en intressant artikel om barn i stan, där bl.a. klass- och genusaspekter diskuteras. Klas Ramberg reflekterar kring Stockholmsstadsdelar i förändring och Katarina Saltzman diskuterar odling som debattinlägg i stadsmiljö. Beate Feldmann presenterar stadslivsundersökningar i Berlin och Stockholm vid sekelskiftet 1900. Helena Hörnfeldt diskuterar hur diagnoser som ADHD för många människor kan innebära en lättnad, samtidigt som de befäster en avvikaridentitet, vilken krymper utrymmet för det som anses vara normalt. Eva M. Karlsson riktar det kritiska sökjarljuset mot det goda hemmets ideologi, som är flitigt använd inom palliativ hemsjukvård idag. Representationskritiska museianknutna artiklar skulle man kunna kalla Anja Petersens och Anna Maria Claessons bidrag till antologin, medan Marianne Larsson diskuterar massproducerade handarbeten i museernas samlingar, här utifrån exemplet klykförkläden. Karin S. Lindelöf problematiserar slutligen etnologin såsom "europeisk och jämförande". Vad innebär det när t.ex. svenska etnologer studerar Östeuropa? Vilka maktförhållanden avslöjas och vilka förblir osynliga?

Om avvikelser, gränser och marginaler är en pigg och vital festskrift. Artiklarna tar upp en rad tankeväckande ämnen, i flera fall med de etnologiska köksingångarna som utgångspunkt. Visst hade boken vunnit på att språkgranskas och korrekturläsa bättre. Tryckfelsniss har satt ett och annat avtryck i texten. Dessa smärre skönhetsfläckar skall dock inte fördunkla det faktum att detta är en läsvärd hyllning till en uppskattad handledare.

Birgitta Meurling, Uppsala